

Адам Глобус

ЗОРКІ ~

СЛОВЫ ПРА МАЙСТРОЎ КУЛЬТУРЫ

ЛОГВІНАЎ

Героі кнігі «Зоркі» Адама Глобуса — паэты, мастакі і акцёры. Кожны з іх варты асобнай манаграфіі, але аўтар сабраў іх пад вокладкай адной невялікай кніжкі, бо з павагай ставіцца да чытача і беражэ яго час, ахвяраваны на знаёмства з сучаснай эсэістыкай. «Зоркі» — кніга для тых, хто цэніць культуру і любіць задумвацца пра лёсы творчых людзей.

ISBN 978-609-492-065-3

© Адам Глобус, 2026

© Lohvinau Publishing House, 2026

Якуб Колас

ЗОРКА

Свеціць мне зорка з бяздонных глыбінь,
Вечнае неба таемна-прыгожа.
Ёсць нейкая сувязь, няспынная плынь,
Толькі ім назвы, імя не знаходжу.

Ласкава кажа мне зорка: спачынь!
Ах, мой вандроўнік, суцішся, нябожа!
Носіш ты ў сэрцы жальбу далячынь,
Атам журботны ў святым падарожжы.

Светлая зорка! ты ярка гарыш,
Одум мой горкі ўзнясі ты на крыж,
Мне ж падары ты радасць спакою.

О, не: ты далёка, халодны твой жар.
Вечар мой нікне пад полагам хмар.
Арфа разбіта — чыею рукою?

21/VIII 1943 г.

~ П А Э Т Ы ~

ШЭКСПІР



СЛОВЫ ПРА НАЙВЯЛІКШАГА
ДРАМАТУРГА І ПАЭТА

Лісты

Даследчыкі літаратурнай спадчыны Уільяма Шэкспіра не знайшлі ніводнага з ягоных лістоў. Шукаць шукалі, але ім не пашчасціла. Няўжо вялікі драматург не пісаў лістоў? Паверыць у такое проста немагчыма, а таму я думаю, што ён пісаў лісты ў форме санетаў і напісаў іх ажно 154.

Назвы

Мае вучні зрабілі першы нумар літаратурнага часопіса і назвалі яго «Маскарад». Для часоў пандэміі і шматлікіх лакдаўнаў, масачных рэжымаў і гнятлівай трывогі назва «Маскарад» правільная. Як настаўнік я мушу пахваліць вучняў. Прынамсі,

яна лепшая за назву новага часопіса для верлібраў і рыфмаванак «Таўбін».

Вядома, я не супраць, калі прозвішча выбітнай асобы нехта бярэ за назву і прысабечвае. Мне падабаецца легкавік Picasso, і нават крама са спінінгамі Shakespeare мне даспадобы. Зразумела, што я люблю тэатр The Globe, што ў Лондане, газетна-часопісную краму «Глобус», што ў Мінску, таксама. Дарэчы, у нашым Мінску мне таго-сяго ўсё ж не хапае... Цір «Стральцоў» не зашкодзіў бы парку Максіма Горкага. У скверыку Янкі Купалы варта было б адчыніць кавярню «Цёткі», а на Зыбіцкую сам просіцца бар «Грахоўскі».

Цытата

Пастаў у тэкст цытату з Уільяма Шэкспіра — зробішся сучасным і стыльным, а згадай словы Івана Чыгрынава — і твой выступ палічаць старамодным. І ніхто не стане згадваць, што Чыгрынаў нарадзіўся аж на 370 гадоў пазней за Шэкспіра. Праўда, я прыпамінаю, бо пэўную павагу да роднага пісьменніка Івана Чыгрынава маю.

Прымаўка

Беларуская прымаўка «Паспех — людзям на смех» ідэальна прачытваецца ў трагедыі Уільяма Шэкспіра «Кароль Лір».

Рэўнасць

Каб стварыць сімвал рэўнасці, Шэкспіру давялося напісаць драму. Маўр Атэла не адно стагоддзе выконвае ролю эталоннага раўніўца. Драма «Атэла» не сыходзіць са сцэны. Калі нехта і збярэцца пісаць штосьці пра рэўнасць, яму давядзецца ўлічваць вобразы, выштукаваныя геніяльным Шэкспірам. Цікава тое, што англійскі драматург вырашыў зрабіць твар рэўнасці цёмнаскурым. Паўночны светласкуры чалавек менш схільны да рэўнасці? Каб рэўнасць выглядала на сцэне пераканаўча, раўнівец мусіць мець паўднёвы тэмперамент і прыродную чарнату? Пэўна, так і ёсць. Каб яно было не так, дык Шэкспір і яго паслядоўнікі ў тэатрах вынайшлі б іншы вобраз для мужчынскай рэўнасці. Зрэшты, мяне як творцу больш цікавяць сімвалы жаночай, а не мужчынскай рэўнасці, і твар жаночай рэўнасці бачыцца мне ідэальна белым.

Анатоль Бараноўскі

Не люблю мужчынскіх слёз. Ну што гэта за мужык, які нюні распускае. Зразумела, ёсць у жыцці цяжкія моманты, калі, як ні стрымлівайся, сляза з вока возьме ды выкаціцца. Такое прымаю, бо перажыць, напрыклад, смерць блізкага чалавека і сапраўды страх як цяжка, у такія

моманты без мужчынскай слязы не абысціся. Але гэтым разам я раскажу пра слёзы ў правінцыйнай кіназале...

Анатоль Бараноўскі, які з групай мастакоў прыехаў у мястэчка Слабодка на жывапісную практыку, адной сонечнай раніцай за сняданкам аптымістычным голасам паведаміў, што ўвечары ў клубе пакажуць фільм 1968 года «Рамэа і Джульета». Фільм Франка Дзэфірэлі з музыкай Эніа Марыконэ я і раней бачыў; пэўна, і не пайшоў бы ў клуб, каб не расповед Бараноўскага, як ён дванаццаць разоў хадзіў на гэты фільм і ўсе дванаццаць разоў напрыканцы паказу плакаў. Пайшоў я на «Рамэа і Джульету» і, акрамя цудоўнай экранізацыі, паглядзеў на шчырыя слёзы Анатоля Бараноўскага. Ён плакаў, як дзіця.

Цяпер, калі нехта пачынае мне раскадваць пра свае сумневы наконт значнасці Шэкспіра, я згадваю плач жывапісца Анатоля Бараноўскага, бясспрэчны доказ таго, што Шэкспір — геній. Цікава яшчэ і тое, што больш ніколі я не бачыў слёз Бараноўскага, нават на пахаваннях ён не плакаў.

Глобус

Інстытут, у якім я правучыўся ажно шэсць гадоў, спярша называўся тэатральным, а пазней — тэатральна-мастацкім. Большасці мастакоў не падабалася, што інстытут тэатральна-мастацкі,

а не мастацка-тэатральны. Пэўна, таму ён цяпер пераназваўся ў Акадэмію мастацтваў, а не ў Тэатральна-мастацкую акадэмію. Можна паразважаць пра назву і пра тое, як яна паўплывала на выкладчыкаў і студэнтаў, але я распавяду толькі пра свой вопыт.

З акцёрамі і рэжысёрамі я сябраваў. Мне падабаўся той факт, што самы знакаміты тэатр у свеце называецца «Глобус», а самы знакаміты драматург Уільям Шэкспір працаваў у тым тэатры. Усё гэта мне падабалася таму, што ў маёй маці прозвішча Глобус. Калі мы з сябрамі ў тэатральна-мастацкім інстытуце задумаліся пра псеўданімы, якімі будзем падпісваць свае няспелыя вершы ў газетных публікацыях, дык я спыніўся на Глобусе. Паэт Глобус вучыцца ў тэатральна-мастацкім інстытуце... Такі радок добра выглядаў на газетнай паперы. Так, дзякуючы Шэкспіру, лонданскаму тэатру, беларускаму інстытуту і, зразумела, найперш маці я і стаў паэтам-пачаткоўцам Адамам Глобусам.

Віктар

Што ў мастака павінна быць абавязкова? Спытаеш — і пачуеш сто розных адказаў: майстэрства, талент, школа, перакананні, асяроддзе, заказы, мецэнат... Гэта ўсё і сапраўды каштоўнае і патрэбнае, але ёсць адна рэч, без якой мастаком

ты ніколі не станеш. Рамеснікам, халтуршчыкам, чыноўнікам ад мастацтва без яе можна і стаць, а ўласна мастака з цябе не атрымаецца, як ні напінайся. Каб з навучэнца мастацкай школы атрымаўся мастак, у яго павінна з'явіцца бачанне. Ён павінен не проста глядзець на свет, ён павінен бачыць яго ў перспектыве і рэтраспекцыі адначасова. Прыклад? Добра...

У інстытуце ў мяне быў аднакурснік Віктар — здольны акцёр. Аднаго разу я пабачыў яго каля газетнага шапіка: ён купляў часопіс, пасміхаўся і размаўляў з прадаўшчыцай на трасянцы. Віктар выглядаў як эталонны Мікіта Зносак з п'есы Янкі Купалы «Тутэйшыя». Якраз тады Віктар і выконваў на тэатральнай сцэне гэтую ролю. Эпізод з прадаўшчыцай газет мяне так уразіў, што я напісаў маленечкую нататку пра ідэальнага Мікіту Зноска — Віктара. Ubачыў і напісаў. Калегі Віктара прачыталі нататачку і пачалі пацвельваць з яго, маўляў, ён і сапраўды больш Мікітка, чым Віктар.

У тым цвяленні я адчуваў і сваю віну, таму я доўгі час спрабаваў зрабіць нешта добрае для Віктара. Спрабаваў прабіць яму ролю таго ж самага Зноска ў кіно, ды рэжысёр Валерый Панамароў запрасіў іншага акцёра. Часам мне здавалася, што я так нічога і не змагу зрабіць для выбітнага акцёра, але мне дапамагло мастакоўскае бачанне. Аднаго разу, сустрэўшы Віктара на вуліцы, я ўбачыў у ім не колішняга Мікіту Зноска,

а шэкспіраўскага караля Ліра. Ubачыў новы воб-раз, пра што і сказаў. «Ты мусіш сыграць караля Ліра. Віктар, ты саспеў. Твая знешнасць і твой талент сягоння адпавядаюць менавіта Ліру». Гэта быў не камплімент Віктару, а праява майго мастакоўскага бачання. І ўяві, як я ўзрадаваўся, пабачыўшы на тэатры афішу з надпісам «Кароль Лір», і яшчэ больш парадаваўся, што ролю Ліра да-ручылі выканаць менавіта Віктару.

Кангеніяльнасць

Даследчыкі літаратуры залічваюць Уільяма Шэкспіра ў тытаны Адраджэння, але, на мой по-гляд, Шэкспір — маньерыст. Ён, як і ўсе маньеры-сты, бессаромна бярэ чужое і робіць з яго сваё дзякуючы здольнасцям геніяльнага імправізата-ра. Мо таму і сярод паслядоўнікаў Шэкспіра тра-пляецца шмат кангеніяльных творцаў. Яны бя-руць матэрыял у Шэкспіра і выштукоўваюць з яго свой новы твор.

Так, Том Стопард пераказаў шэкспіраўскую трагедыю «Гамлет» праз другарадных персана-жаў і назваў яе «Разенкранц і Гільдэнстэрн мёрт-выя». На мой густ, гэта найлепшы тэатральны твор у стылі, скажам так, высокага постмадэрніз-му. Але пастаноўка «Гамлета» на сцэне Дома куль-туры Мінскага трактарнага завода мяне ўразіла не менш, а можа, і больш. Найперш уразіла тое,

што нават у самым прымітыўным і аматарскім выкананні твор Шэкспіра не губляў прывабнасці. Прыхільнікі тэатральнага мастацтва ведаюць пра гэткую фенаменальнасць лепшых шэкспіраўскіх камедый і драм, таму з тэатральных афіш і не сыходзяць імёны герояў Уільяма Шэкспіра. Зразумела, што кангеніяльныя творцы кшталту Тома Стопарда з'яўляюцца гады ў рады, але мы — сведкі такіх з'яўленняў, што па-сапраўднаму цешыць.

Лялькі

Перакладчыца Вера Маркава кнігі, выдадзеныя ў палепшаным варыянце, называла кнігамі для начальства. Такія кнігі мусілі ўпрыгожваць кабінеты чыноўнікаў высокага рангу. Зразумела, што на дарагой паперы і з малюнкамі прызнаных майстроў выдавалася класіка, сярод якой ганаровае месца займаў і Уільям Шэкспір. Заходзіш у кабінет да галоўнага рэжысёра і бачыш у яго шыкоўнае выданне «Гамлета» ці «Караля Ліра». Нават калі гэта кабінет дырэктара тэатра лялек спадара Лялькоўскага, у яго ўсё адно павінны ляжаць на бязмежным сталі Гётэ і Шэкспір, а не Артур Вольскі ці Андрэй Макаёнак.

Ілюстраваць Шэкспіра ў Беларусі даручалі самым правераным і пераправераным, самым надзейным і адказным графікам, такім як Георгій Паплаўскі, Барыс Забораў і Віктар Мікіта. Яны

рабілі малюнкi на выдатна, віртуозна і своечасова. Іх узнагароджвалі вялікімі ганарарамі, медалямі і прэміямі. І ўсё ж гэтыя кнігі заставаліся на ўзроўні лялечнага тэатра пад кіраўніцтвам Лялькоўскага, кнігамі для цікаўных школьнікаў. Шукаць даросласці і сур'ёзнасці ў ляльным тэатры не выпадае, а Шэкспір усё ж шмат што напісаў і для дарослых аматараў высокага мастацтва.

Дамы

У Шэкспіра адчайнае: «Чума на вашы два дамы!» Услед за ім: «Вайна на вашы дзве краіны!»

Метамарфозы

У дзяцінстве мяне ўражваў чорны корпус карабля, які называўся «Шата Руставелі». Паэт пераўвасобіўся ў карабель — цуд. Прызнаюся, я нават спрабаваў знайсці падабенства ў абліччы вялікага грузінскага паэта і таго чарнаморскага карабля, таму мне і запомніўся ягоны магутна-чорны колер.

Цеплаход «Янка Купала» я бачыў на фота, і ён воблачна-белы, што пасуе караблю з такой назвай. Станцыя метро «Купалаўская» па-лясному прахалодна-зеленкаватая, што адпавядае святу Купалля і вобразу паэта-прарока Купалы.

Метамарфозы, што адбываюцца з геніямі пасля іх сыходу ў вечнасць, мяне заўжды заварожвалі.

Здаралася, што было цяжкавата знайсці адказы на некаторыя пытанні... Чаму Моцарт стаў шакаладнай цукеркай? Чаму Леанарда, Рафаэль, Мікеланджэла і Данатэла зрабіліся чарапашкамі-ніндзя ў мультсерыяле? Пытанні так і заставаліся без адназначных адказаў. Калі Ван Гог і Рэмбрант сталі дарагімі фарбамі для жывапісцаў, такое зразумела. Але чаму Матыс і Пікаса зрабіліся легкавікамі? Зноў жа пытанне.

Такое ж пытанне ўсплыло, калі я пабачыў спінінг «Шэкспір». У мяне вялікія сумневы на конт таго, што ўзорны драматург захапляўся рыбалкай. Так, ягоны тэатр «Глобус» стаяў на беразе шырокай рэчкі. Можна падумаць, што Шэкспір паміж рэпетыцыямі бегаў на бераг Тэмзы і па-хуткаму лавіў рыбу. Толькі вось сам спінінг з'явіўся праз шмат гадоў пасля смерці тэатральнага генія. Праўда, першыя спінінгі зрабілі ў Англіі, мо таму іх вытворцы і вырашылі назваць свае прылады самым вядомым англійскім прозвішчам — Шэкспір. На гэтай версіі і спынюся, бо розных іншых — проста безліч.

Сорам

Шэкспіра ўсе любяць? Не! Здавалася б, як гэта можна не палюбіць аўтара «Рамэа і Джульеты»,

«Караля Ліра» і «Гамлета»? Можна... Нават шырока вядомыя творцы не любілі Шэкспіра. Згадайма выказванне Льва Талстога: «...Я мяркую, што Шэкспір не можа быць залічаны не толькі ў вялікія, геніяльныя, але нават у самыя пасрэдныя літаратары». Працытуем яшчэ і такое: «Калі ж было вырашана, што вяршыняй дасканаласці з'яўляецца драма Шэкспіра і што варта пісаць так, як ён, без усялякага не толькі рэлігійнага, але і маральнага зместу...» Гэта фрагменты з крытычнага нарыса Льва Талстога «Пра Шэкспіра і пра драму».

Не стану тут разважаць пра рэлігійны змест твораў самога Льва Талстога, якога спрабавалі адлучыць ад царквы, але так і не паспелі гэтага зрабіць. Скажу толькі пра мараль і сорам. Бессаромнасць — галоўная якасць артыста, таму кожнага артыста можна называць бессаромнікам. Шэкспір — акцёр і, адпаведна, таксама бессаромнік. Таму яго нельга папракаць за амаральнасць і бессаромнасць, бо гэта тое самае, што папракнуць вавёрку за тое, што ў яе ёсць пухнаты хвост. Талстой у сваіх крытычных закідах пайшоў не толькі супраць Шэкспіра, але і супраць прыроды тэатра як такога, ён не прыняў правілаў гульні, дзе ўвесь свет — менавіта тэатр, бессаромны і вясёлы, слязлівы і драматычны, аматарскі і прафесійны, тэатр шматаблічнага Шэкспіра.

Час

Чытаеш санеты Шэкспіра і чуеш, як час цячэ
з вечнасці ў вечнасць.

БАСЁ



СЛОВЫ ПРА ХАЙДЗІНА

11 «самародкаў»

Японскі паэт-рэфарматар XIX стагоддзя Ма-саока Сікі пісаў пра заснавальніка жанра хоку, паэта XVII стагоддзя Мацуа Басё жорстка, па-самурайску: «Я сцвярджаю, што пераважную большасць хоку Басё варта пахаваць, бо яны кепскія і прымітыўныя, а тыя, што можна залічыць і сапраўды да непаўторных, складаюць мізэрную колькасць — можа, адну пяцідзясятую ці адну шасцідзясятую частку яго твораў...» Сікі рассякае творчасць Басё сваім крытычным мячом на пяцідзясят частак, але яму тое падаецца недастатковым — і ён сячэ на шэсцідзясят. На гэтым Сікі не спыняецца і пакідае ад усёй літаратурнай спадчыны найвялікшага паэта Японіі толькі 11 трохрадکوўяў, якія называе «залатымі

самародкамі». З тых 11 «самародкаў» мне дастаткова і аднаго верша, каб лічыць Басё найвялікшым лірыкам у свеце:

На голым суку
крук прымастаколіўся,
восеньскі морак...*

Сікі

Кожны народ мае свайго найвыбітнейшага паэта. У венграў гэта Шандар Пецёфі, у палякаў — Адам Міцкевіч, у грузінаў — Шата Руставелі... Спіс доўгі. Зразумела, колькі народаў — столькі і паэтаў. У змрочны час з'яўляюцца людзі, што спрабуюць зрынуць найвыбітнейшага паэта нацыі з п'едэстала і на яго месца паставіць іншую постаць. Так палякі спрабавалі на месца Міцкевіча паставіць Цыпрыяна Норвіда. Так рускія рабілі захады, каб на п'едэстале першага паэта замест Аляксандра Пушкіна стаяў Мікалай Някрасаў, а пазней — Уладзімір Маякоўскі. Дарэчы, Маякоўскі сам удзельнічаў у прыніжэннях Аляксандра Пушкіна. Ёсць і сярод беларусаў прайдзісветы, што ў цёмны час брэшуць на Янку Купалу.

Такое браханне на куміра — цікавая з'ява. І асабліва цікавая для мяне, калі гутарка заходзіць пра найвялікшага з японцаў паэта Басё

* Тут і далей пераклады цытат на беларускую мову выкананы аўтарам кнігі, калі не пазначана іншае.

і ягонага крытыка Сікі. Апошні з вялікіх японскіх паэтаў (а менавіта так літаратуразнаўцы любяць прэзентаваць постаць Сікі), каб надаць паэтычнай форме хоку новае дыханне, разбураў культ Басё. Але чым болей Сікі нападаў на Басё, тым больш пашыралася яго папулярнасць, тым лепей бачылася яго веліч і значнасць. Не думаю, што Ма-саока Сікі нешта ведаў пра тое, што адмоўны піяр працуе ўтрая лепей за станоўчы. У кожным разе, сваёй крытыкай ён значна пашырыў у Японіі ды і ва ўсім свеце папулярнасць Мацуа Басё, за што многія і ўдзячныя Сікі.

Вучні

«Той чалавек, які за ўсё сваё жыццё стварыў тры-пяць дзівосных вершаў, — сапраўдны паэт. Той жа, хто стварыў дзесяць, — выбітны майстар...» — так казаў Басё аднаму са сваіх шматлікіх вучняў. Перачытваю розныя словы пра Басё, перачытваю яго дзівосныя вершы ў розных перакладах і цудоўныя вершы яго таленавітых вучняў. Разумею, што сам я не выбітны майстар і не сапраўдны хайдзін, але быць старанным і ўважлівым чытачом класічнай японскай паэзіі — так сама добрае пакліканне. Зрэшты, маё жыццё ўсё яшчэ працягваецца, і я ўслед за вучнямі Басё запісваю трохрадکوї, як гэта рабілі і будуць рабіць мае сябры, знаёмцы і паплечнікі.

Бусон

Ёса Бусон — мастак і, як і Басё, вялікі японскі паэт — прытрымліваўся ў творчасці правіла «аддалення ад вульгарнасці». Ён пісаў, што трымацца такога правіла цяжка. Каб аддаляцца ад вульгарнасці, трэба да яе звяртацца. На думку Бусона, шлях сыходу ад вульгарнасці ляжыць праз начытанасць і разумнасць. «У жывапісе, калі хочаш пайсці ад вульгарнага, іншай дарогі няма, акрамя руплівага вывучэння кніг. Тады дух вучонасці, начытанасці ўздымецца, а дух рыначны, вульгарны — знікне...» — чытаеш у Бусона, які цытуе кітайскі трактат «Слова пра жывапіс з Саду паме-рам з гарчычнае зерне», і задумваешся, як, звярнуўшыся да базарнай вульгарнасці, не застацца ў ёй назаўжды, а аддالیцца ну хоць бы на адзін крок.

Маркава

Прачытаў у прызнанага песіміста: «Аддам усіх паэтаў за адну Эмілі Дыкінсан». За каго з лірыкаў я змог бы ўсімі астатнімі паэтамі ахвяраваць? Дакладна не за Дыкінсан. Пры ўсёй маёй павазе да яе крышталёнай дасканаласці я не магу сказаць, што творы Эмілі Дыкінсан уваходзяць у маю анталогію ўзорных вершаў. (Не люблю ўсё

ХІХ стагоддзе з ягоным усюдысным д'ябальскім рамантызмам.) Хто, калі не яна? Пэўна, гэта Басё. Так, я лічу найвялікшым паэтам стваральніка эталоннай вершаванай мініяцюрнай формы — хоку.

Майго Басё і маю Дыкінсан аб'ядноўвае тое, што я ведаю іх праз геніяльныя пераклады Веры Маркавай. Іншыя пераклады я таксама чытаў, як некаторыя вершы чытаў і ў арыгінале, але для мяне іх веліч, маштабнасць і глыбіня адкрыліся менавіта ў перакладах, зробленых Маркавай. Дарэчы, маю падозрэнне, што і песіміст Эміль Чаран чытаў сваю Дыкінсан больш у перакладах, чым у арыгіналах, бо сам пісаў па-румынску і па-французску, а школу скончыў нямецкую.

Подпіс

Найвялікшы з вялікіх паэтаў Мацуа Басё ведаў, што найлепшае ў літаратуры — нешматслоўны подпіс пад маленькім малюнкам...

Паўторы

І сто, і дзвесце, і трыста гадоў услед за Басё не стамляемся паўтараць: «...Звяліся ў наш час паэты». І ў гэтых адчайных паўторах працягвае жыць паэзія.

Ноч

Цэлую ноч напралёт чытаць хоку Басё — толькі так і становішся хайдзінам.

Месцы

Каб кнігу добра прачытаць, яе трэба разгарнуць у адпаведным для яе месцы. Гісторыі пра прыгоды мушкецёраў, напісаныя Аляксандрам Дзюма, выдатна чыталіся ў дзедавай вёсцы Варакомшчына, што на Дзятлаўшчыне. Кніга Томаса Майна Рыда пра мужага індзейца Ацэолу цудоўна прачыталася пад пальмамі прыморскага горада Сочы, дзе я жыў у цёткі Рэгіны. У маім родным мястэчку Койданава за школьных канікулы я з захапленнем прачытаў пра авантуры Астапа Ібрагімавіча Бэндэра, якога прыдумалі Валянцін Катаеў, Ілья Ільф і Яўген Пятроў. У Вільні лепш за ўсё перачытваліся «Дзённікі» імпрэсіяніста Жуля Рэнара. Вечарамі ў Парыжы я з прыемнасцю чытаў крымінальныя раманы Жоржа Сіменона пра камісара Мегрэ. У горадзе Мсціславе я адкрыў для сябе вытанчаную прозу Сэй-Сёнагон. На Маскву я глядзеў праз акуляры чорнага вершаванага гумару, якія вынайшаў піцёрскі паэт Алег Грыгор’еў. Пад соснамі ў Юрмале я зачытваўся экспрэсіяністычнымі навеламі Васіля Стафаніка. У Таліне я перачытваў Басё ў перакладах Веры Маркавай,

асцярожна, каб не страціць прыемнага трымцення ад чытання. Гэта я ўсё да таго, што мне добра чытаецца ў падарожжах.

Вітка

У Васіля Віткі можна знайсці такое выказванне: «Паэтамі становяцца не ў юнацтве і не ў сталых гадах, а ў чатырох-ці пяцігадовым узросце, калі натхненне, экстаз авалодваюць табой з такой сілай, што знікаюць усе ўмоўнасці, а ёсць толькі тое, чаго ты хочаш, чаго хоча твая фантазія». Для рэдактара «Вясёлкі» — часопіса для самых маленькіх чытачоў — назіранне даволі слушнае, бо і сапраўды ёсць паэты, якія сталі паэтамі ў маленстве і захавалі цягам усяго жыцця гэтку свой творчы ўзрост. Можна смела казаць, што паэту Самуілу Маршаку заўжды было чатыры гады, а паэтэсе Агніі Барто — тры. Пэўна, і сам Васіль Вітка, пішучы сваю «Чытанку-маляванку», меў гадоў пяць-шэсць творчага ўзросту. Але ж ёсць і паэты іншага кшталту, паэты мудрыя, якім ме-ней за сто гадоў і не дасі. Такі творчы ўзрост меў вялікі Басё.

Спакой

Вытанчанасць Басё яшчэ і ў тым, што най-лепшая яго лірыка ляжыць у тым тонкім пласце

спакою, які даецца чалавеку, калі ён яшчэ не да канца прачнуўся ці ўжо амаль заснуў.

Удзячнасць

Нават самы пасрэдны паэт, які напісаў толькі адзін варты прачытання верш, добра памятае месца, дзе прыходзіла да яго натхненне. Нават ён мае да таго месца цёплае пачуццё і прывязанасць. Менавіта ў гэтым пасрэдны паэт і падобны да паэта вялікага, які, знайшоўшы паэтычнае месца, робіць усё, каб у ім заставацца як мага даўжэй. Так вялікі Басё палюбіў і застаўся ў невяліччай бананавай хаціне (Басё-ан), названай так, бо побач з ёю раслі бананавыя дрэвы. Хаціна тая стаяла на ўскрайку горада, у ціхім месцы. Басё любіў у вершах маляваць Басё-ан і блізкі свет, што ляжаў вакол яе. Таму праз некаторы час паэт пачаў падпісваць свае творы псеўданімам Басё — бананаве дрэва. Чым падкрэсліў лучнасць з паэтычным месцам, якому ён бязмежна ўдзячны.

Чытач

Надоечы адзначаўся Дзень пісьменніка. Ёсць і такое ў людзей свята. Шкада, што няма Дня чытача. Можна, і ёсць, я пра такія проста не чуў, але ён варты таго, каб адзначацца разам з Днём пісьменніка. Вось я пішу і публікую хайку, але здараецца

момант, калі публікаваць вершы зусім не хочацца. Знікае матывацыя для сустрэч з публікай, а за ёй прападае жаданне запісваць нават знойдзеныя вобразы. Нашто? Каму тое трэба? Які ў тым сэнс? Пасля такіх пытанняў я згадваю Ігара, які аднойчы сказаў: «Чытаю твае хайку... Публікуй іх для мяне, бо мне яны патрэбны, як тое паветра...» Для свайго чытача Ігара шмат што і запісваю, і публікую... Для мяне таксама існуюць вершы, патрэбныя, як паветра. Гэта хоку Басё, якія я перачытваю бясконца... Нават такое:

Дарэмна гучаў
голас зязюлі... Няма
ў наш час паэтаў...

Кветкі

Талент паэта можна мераць і колькасцю ягоных паслядоўнікаў. Басё — адзін з лідараў па гэтым у сусветнай паэзіі. Праўда, сярод незлічонай колькасці самых розных паслядоўнікаў трапляюцца і чыстыя эпігоны, а здараюцца і выпадкі неабвержнага плагіяту. Пэўна, Басё адно паўсміхаўся б, калі б даведаўся, што ў такой далёкай-далёкай ад Японіі ціхамірнай Беларусі знайшоўся манерны плагіятар, які ўзяў пераклад, зроблены Верай Маркавай са стараяпонскай на сучасную рускую мову:

Цветы увяли,
Сыплются, падают семена,
Как будто слёзы.

І перацягнуў яго ў мову беларускую:

Збуцвелі кветкі.
Ападае насенне,
нібыта слёзы.

Перацягнуўшы, апублікаваў у аўтарскім зборнічку «Высакосны год».

Пра такое здарэнне варта задумацца, а добра падумаўшы, трэба сказаць... Не важна, адмоўнае ці станоўчае мы чытаем ці расказваем пра Басё, важна, што мы пра кветкі ў паэзіі Басё вядзем гутарку.

Танк

Калі ў тваю літаратуру прыходзіць экзатычная форма вершаскладання, форма, якой раней у тутэйшай літаратуры не карысталіся, тады вельмі важна, каб не толькі маладыя паэты сталі прыхільнікамі такой формы, а каб і паэты старэйшых пакаленняў іх падтрымалі ў пошуках, знаходках і наватарстве. Зазвычай новыя формы выклікаюць варожасць і ўздываюць хвалю

жорсткай, прыніжальнай і насмешлівай крытыкі. Маўляў, нам такое чужынскае не трэба! Падобных вершыкаў кожны графаман можа напісаць тры зборнікі за адзін тыдзень! Самі такое глупства пішыце і самі такую нішчымніцу чытайце! Падобнымі словамі з'яўленне хоку ў беларускай паэзіі сустрэлі Васіль Зуёнак і Рыгор Яўсееў, якіх у адказны момант падтрымаў і Рыгор Барадулін. Праўда, калі ёсць агрэсія з аднаго боку, дык абавязкова з'явіцца разуменне і супраціўленне з другога. На бок разумення і падтрымкі маладых беларускіх хайдзінаў сталі Уладзімір Караткевіч і Міхась Стральцоў, а Максім Танк нават напісаў і апублікаваў у часопісе «Полымя» нізку ўласных хоку. Згадайма ягоны верш:

Набыў ракаўку.
Цяпер я — не самотны.
Гавару з морам.

Дзякуючы Максіму Танку была створана сувязь паміж беларускімі хайдзінамі з розных пакаленняў, а хоку як класічная паэтычная форма заняла пачэснае месца ў нашым паэтычным слоўніку. Пасля чаго тутэйшыя паслядоўнікі Басё выдалі зборнік «Круглы год. Хоку беларускіх паэтаў» і паставілі кропку ў спрэчках.

Ракіцкі

Маё захапленне хоку і Басё пачалося з жарту. Рэстаўратар Валодзя Ракіцкі прачытаў трохрад-коўе:

А вам бывает грустно,
Птицы,
Летающие над землёй?

Ён запэўніў, што гэта хоку Басё. Мой таварыш Саша Лось зрабіў шрыфтавую кампазіцыю з гэ-тым вершам. Я паводле верша напісаў імправіза-цыю на беларускай мове:

Няўжо вы, пташкі,
Зведалі адзіноту
Па-над зямлёю?

Імправізацыю я зрабіў, але не захаваў ма-люнак верша, які нагадвае пташку, і яшчэ я не знайшоў падобнага верша ў спадчыне Басё. Таму не так моцна здзівіўся, калі Ракіцкі нарэшце пры-знаўся ў сваім аўтарстве.

Пакуль я шукаў трохрадкоўе пра птушак, што ляцяць над зямлёю, дык прачытаў і прагарты ўсе зборнікі Басё на рускай мове. З таго гартання і чытання і пачалося маё захапленне найвялік-шым паэтам Японіі, ды і не толькі Японіі.

Крук

Ад жартаў, ад іроніі, ад бажавольства і гульняў з параўнаннямі Басё прыйшоў да сузірання, да канстатацыі факта, да фіксацыі моманту з азарэннем. Пачатак новага шляху ў 1680 годзе быў пазначаны вершам пра гругана (крука, крумкача):

Восеньскі морак:
з галінай голай
зросся крумкач.

Гэты пераклад Алеся Разанава мне падаецца вельмі па-разанаўску экспрэсіўным, таму я зрабіў тут і сваю варыяцыю:

Уладкаваўся
крук на голай галіне,
восеньскі вечар...

Зрэшты, варыянтаў, імправізацый, перакладаў, версій з вершам Басё пра гругана было безліч, а будзе яшчэ больш, бо гэта адзін з найлепшых узораў сусветнай паэзіі сузірання.

Парады

Парада ўдвая болей каштоўная, калі яе дае прызнаны светам творца. Няхай тая парада будзе

адно пераказам парады іншага разумнага па-
 прыэдніка, і ўсё адно я зараз спашлюся толькі на
 Басё, бо важныя парады знайшоў у ягонай про-
 зе-хайбун: «Слодыч паважанага ўзросту ў тым,
 каб пазбавіцца ад думак пра набыткі і страты,
 забыцца на старасць і маладосць ды займець
 ціхамірнасць-спакой». Выдатная парада, як на
 мой густ. «У вольны час варта вучыцца павольна
 дыхаць». Сапраўды, нашто спяшацца і множыць
 мітусню мітусні, калі можна вучыцца і навучыц-
 ца дыхаць павольна? І наступная парада: «Калі
 ты высока, не трэба фанабэрыцца; калі ты нізка,
 не трэба крыўдаваць». Так раіў японец Басё. І бе-
 ларусу, які любіць крыўдаваць і паказваць сваю
 крыўду на свет цэлы, варта яго паслухаць, знайс-
 ці спакой і пачаць дыхаць павольна.

Паўцень

Калі знаходзіш у любімага творцы тры пара-
 ды, дык міжволі захапляешся пошукамі і неўза-
 баве трапляеш на словы, паўтарыць якія табе
 не зашкодзіць... «Падтрымлівай і найдалей моц
 свайго каменнага сэрца і жалезных кішак». Мо
 некаму такая парада падасца брутальнай, але, на
 мой розум, для паэта-вандроўніка і для простага
 падарожніка яна патрэбная.

«Пастарайся не страціць пачуццяў, уласцівых
 бедняку», — напісаў Басё. Услед за паэтам я параіў

бы заможным людзям і высокім чыноўнікам ездзіць на працу ў метро.

Ёсць у Басё яшчэ і такія словы: «Калі сонца хаваецца за гарою і надыходзіць вечар, я ў цішыні чакаю месяц і задавальваюся таварыствам ценю, потым, падвесіўшы ліхтар, з паўценем разважаю пра добрае і пра кепскае». Выдатны прыклад — паразважаць з паўценем пра кепскае і пра добрае.

КУПАЛА



СЛОВЫ ПРА БЕЛАРУСКАГА ПРАРОКА

Адказ

Праз сто гадоў пасля напісання Янкам Купалам прарочага верша «А хто там ідзе?» быў знойдзены годны адказ на пастаўленае пытанне: «Нашы!»

Прышвін

Дзённікі Міхаіла Прышвіна напісаны адчайным глыбокім рускім чалавекам. Да слоў Прышвіна ёсць давер, таму і чытаюцца яго тэксты, таму і задумваешся над імі. Хоць бы і над такім параўнаннем народаў: «Тагор у Маскве. Вось прыехаў з Індыі глядзець, а я не магу з Сергіева ехаць у Маскву. Тут шмат асабістага. Тагор багаты,